

नातेवाईकांची काळजी घेणे : इस्लाम मध्ये विश्वासाचा लेख

डॉ. सय्यद झफर महमूद

मागच्या आठवड्यामध्ये आमच्या कुटुंबांतील वयस्कर महिला तिच्या अंतिम निवासाकडे प्रवासाठी निघाली. अल्लाह तिच्या आत्म्याला स्वर्गामध्ये उच्च स्थान देवो. आमेन. नंतरच्या श्रद्धांजलीच्या कार्यक्रमांमध्ये असे दिसून आले कि तिचा मुलगा हा उच्च तंत्रशिक्षित आहे आणि गल्फ मध्ये पाच लक्ष रुपये मासिक पगारावर काम करित आहेय जशी आई वारंवार आजारी पडू लागली तशी, त्याने त्याच्या पत्नीला नवी दिल्ली येथे शिफ्ट होण्याची, कायमस्वरूपी तिच्यासोबत राहण्याची आणि तिची सेवा करण्याची विनंती केली. चांगल्या पत्नीने आनंदाने मान्यता दिली आणि तिचा तळ भारतीय राजधानीमध्ये हलविला. या दरम्यान, आई वारंवार आजारी पडू लागली, त्यामुळे मुलाने ती फायदाची गल्फमधील नोकरी सोडली, नंतर त्याने त्याएवढी चांगली नाही परंतु एक बरी नोकरी देशाच्या राजधानीच्या विभागात धरली आणि दोघेही पूर्णवेळ आईसह राहू लागले. त्यांच्या असे लक्षात आले कि तिच्या दुखणाऱ्या गुद्घ्यामुळे त्यांची आई वरती चढू शकत नव्हती तिला छतावर उन्हामध्ये बसणे जरी आवडत असेल तरी देखील. त्याने त्यांच्या घराच्या कोपर्यामध्ये एक जागा तयार केली आणि एलेवेटर बसवून घेतला. पण काय आश्चर्य, या २१व्या शतकात देखील या जगातील काही व्यक्ती ज्या देवाच्या मानवता बनविण्याच्या खर्या उद्देशाबद्दल अज्ञान असतात आणि त्यानुसार वागण्यास ही. या तरुण जोड्यांच्या पालकांच्या कडे लक्ष देण्याला ईर्ष्याप्रमाणे वाटले. मुला आणि त्याची पत्नी खरे तर देवाच्या आदेशाचे पालन करित होते. तुमच्या पालकांचे आणि नातेवाईकांचे शक्य असणाऱ्या सर्वोत्तम मार्गाने वाढवा(पवित्र कुरान ४.३६). अगदी डॉ. सर मोहम्मद इक़्बाल देखील त्याच्या या उच्चतम पालकांच्या लक्ष देण्याने विस्मयचकित झाले:

ये फैझाने नज़र था या कि मक्ताब कि करामत थी (तो वडिलांचे संगोपन होते किंवा ते पुस्तकांच्या/ शाळेच्या धडा होता)

सिखाए किसने इस्माईल को अदाबे-फर्ज़ानदी (कोण शिकविले इस्माईलला एक मुलांचे शिष्टाचार)

हा शाळेतील धडा आहे का पालकांचे संगोपन आहे जे इस्माईलला शिकविले जे त्याने त्याच्या पालकांच्या आनंदासाठी आनंदाने सहन केले?

पालकांची सेवा करण्याचे फायदे हे सर्वसामान्यापणे माहित आहेतच चल पाहूया देवाने आपल्यावर आपल्या नातेवाईकांच्या संदर्भात काय अपेक्षित केलेले आहे ते समजावून घेऊ या, नातेवाईकांचे वर्णन करण्यासाठी देवाने कुरान मध्ये दोन प्रकारच्या संज्ञा वापरल्या आहेत:

अर्हाम आणि अक्रबून किंवा ३-अक्षरी अरबी मूळ (क र ब) जसे कुर्बा, अक्रबीन, मक्रबा. अर्हाम, हे रहम चे अनेक वचन आहे जे आईच्या परम पवित्र अशा शरीरातील जागा आहे जिथे मानव जन्म घेतो. परंतु समूहवाचक नाम म्हणून, अर्हाम हे कुरान करीममध्ये एखाद्याचे कुटुंबाचे वर्णन जे जन्माने आणि लग्नाने निर्माण होणाऱ्या नात्यांना एकत्रित करणारी नाती दाखविण्यासाठी वापरले आहे. ईश्वरी सूचनेनुसार आपल्यापैकी प्रत्येकाला सातत्याने आणि यथाशक्तीने नातसंबंधाची बंधने पार पाडावी लागतात(४.१). मौलाना अब्दुल माजिद दर्याबादी यांनी ताफ्सीर-ए-माजिदी मध्ये लिहिले आहे की ईश्वर कायदानुसार(शरीयत) नातेवाईकांचा समूह हा समाजाचे मुलभूत एकक आहे. पैगंबरी परंपरा सांगते की, त्या स्वर्गीय सिंहासनावरून लटकताना, गर्भाशय देवाला विनंती करते की, जे माझी वृद्धी करतात त्यांना आशिर्वाद दे आणि जे माझ्या केंद्र पसारी महत्वकांक्षाना विफल करतात त्यांना अपराधी ठरव. कुरानाचे समालोचक पारंपारिक रूपाने मान्य करतात की नातेवाईकांना विचारपूस करणे हे विश्वासाचे मुलभूत कर्तव्य आहे(वाजिब) आणि जामइवपूर्वक त्यांच्या अपमान करणे म्हणजे पवित्र वस्तू खराब करणे आहे. यासाठी, प्रत्येक जण दैवी शक्तीच्या नजरेखाली असतो. पैगंबरांनी पुढे जाऊन हा ही उपदेश दिला आहे की जर दुसऱ्या कुणी नातेसंबंध बिघडविण्याचा प्रयत्न केल्यातरी, तरी देखील त्याने एकतर्फी बंधनाल बोधून राहावे. त्यांना असे जाहिर केले आहे: ज्या कोणाला तरतुदीचे संवर्धन आणि जीवनाच्या कालावधीचा विस्तार करण्याची इच्छा बागून आहे त्याने नातेवाईकांना शांत करणे आणि त्यांच्यावर मेहेरबानी मारणे यामध्ये गालविवला पाहिजे(सिला-रहमी)

अबू हुरयरा(र) यांनी तक्रार केली, "मी बंधनाला बळकट करण्याचा प्रयत्न केला तेव्हा काही नातेवाईकांनी माझ्या प्रयत्नांना विफल ठरविले". पैगंबरांनी त्याला सूचित केले की जोपर्यंत तो तसे करीत राहिल तोपर्यंत देवदूत त्यांच्या बाजून उभा राहिल. देवाची पुढे जाऊन अशी इच्छा आहे की (२६.२१४) आपण शरीयतच्या समाजाच्या बदलच्या अशा आदेशांचे स्मरण करावे. तसेच, त्याने आपल्या सावधानता बाळरन्यास सांगितले आहे की नातेवाईकाकडे प्राधान्याने आपले लक्ष असणे आवश्यक आहे त्याच प्रमाणे समाजाच्या इतर सदस्यांकडे देखील(३३.६), ताफ्हीम-उल-कुरान नुसार गरजवंत नातेवाईकांना टाळून किंवा त्यांच्याकडे दुर्लक्ष करून केलेला कोणतेही दानधर्म हा दैवी शक्ती कडून मोजला जात नाही. जे नातेवाईक अनाथ आहेत निराधार आहेत(यतीमनझमक्रबा - ९०.१५) त्यांना मदत करण्यासंदर्भात विशेषतेने नमूद कुरानमध्ये आले आहे की तो चांगला पुरुस्कर आहे. आम्हाला पुढे जाऊन इशारा देण्यात आलेला आहे की आपण या दैवी आदेशाच्या विरुद्ध जाऊन मुलभूत गरजांना समान प्रमाणात सामाजिक क्रांतीमध्ये वळवित आहोत, देव त्याच्या निर्मितीमध्ये दवळादवळ करण्याची घृणा करतो आणि निंदा करतो. ताफ्हीम-उल-कुरान म्हणतो की हे चरण कता-रहमी(नैसर्गिक नातेसंबंध तोडणे), मुलभूत निषिद्ध(हराम). त्याच्याविरुद्ध, सिला-रहमी ले उद्धृत केले आहे(२.१७७, ४.३६) सर्वोत्तम कृती म्हणून केले आहे (अमाल-ए-सालेह) .

समालोचकानुसार सर्व नातेवाईक - दूरचे आणि जवळचे - एखाद्याचे ज्यांना झाविलअर्हाम म्हणून ओळखले जाते. या समूहाच्या विशेष वाचाकार्थ देवाने (४२.२३) खास संज्ञा वापरली आहे अल-मावद्दताफिल-कुर्बा.जवळची नाती ही कर्तव्यासाठी अधिक तीव्र असतात आणि त्यामुळे त्यांना थांबविणे किंवा नातेसंबंधात खेड पाडूनाने हे मोठे पाप असते. दैवी योजनेनुसार झाविलअर्हाम हे आंतरिक स्वयं-पुरेसे रित्या बनविण्यात आलेले आहेत. कालेईडोस्कोप मध्ये, जसे त्याल गोलाकार फिर्विण्याने वेगवेळी डिझाईन आणि रंगसंगती तयार होऊन दिसतात. त्याचप्रमाणे झाविलअर्हाम ते अंतर्गत कामकाज असते: नातेवाईकांच्या समूहामध्ये काही श्रीमंत असतात, काही आदिशय गरीब असतात, काही इंबरठ्यावर असतात, काही अतिशय शिकलेले असतात, काही निरक्षर असतात, परंतु समूह हा स्वयं-निर्भर असतो. देव प्रत्येक सामूह सदस्यावर त्याच्या/तिच्या इतरांशी वागनुकीनुसार लक्ष ठेवून असतो. देवाची आपल्या कडून असलेली कमीत कमी अपेक्षा ही सिला-रहमी खाली आहे ती म्हणजे समूह सदस्यासाठी 'एखादा काय करू शकतो त्याला टाळू नका'. सिला-रहमी कुरान करीमच्या दोन चरणामध्ये (१७.२६ आणि ३०.३८) ते गरजूचा मालमत्तेतील अधिकार म्हणून झहीर केलेले आहे आणि झाविलअर्हामच्या सदस्यांच्या चांगल्या क्षमताचे आहे. तुम्ही लक्षात ठेवा, देव काही वेळा झाविलअर्हामच्या कालेईडोस्कोप गोलाकार फिरवू शकतो आणि त्यानंतर लाल रंग पांडरा दिसू शकतो...आणि पांडरा, गुलाबी इ. कता-रहमी शी नातेवाईकांशी वाईट वागणूक किंवा एखादा जे सर्वोत्तम करू शकतो ते चांगले आहे ते त्यांच्याशी जाणिवपूर्वक न करणे. १७.२६ मध्ये देवाने आपल्या आदेश दिलेला आहे की आपली संपत्ती आणि उत्पन्न वाया घालवू नका आणि उडवू देखील नये, आणि त्याएवजी गरज नातेवाईकांसाठी आपले कर्तव्य पार पाडा.

त्याचप्रमाणे, देवाने आपली सूचना देऊन ठेवलेली आहे (६०.३) की नातेवाईकांना मदत करण्याच्या आदेशामध्ये देखील देवाच्या नियमाचे उल्लंघन करू नये अन्यथा न्यायदानाच्या दिवशी नातेवाईक देखील मदत करणार नाही. ४.१३५ मध्ये देखील देवाने स्पष्ट केले आहे की आपण नेहमी न्यायाच्या बाजूने उभे रहावे असे उपेक्षित आहे अगदी जरी तो आपल्या, आपल्या पालकांच्या किंवा कोणत्याही नातेवाईकांच्या विरुध्द जात असला तरी देखील; जरी तो/ती श्रीमंत किंवा गरीब असला, देवाने आपले आज्ञापालन हे त्याच्या/तिच्या स्वारस्याच्या अधिक्रमणामध्ये आहे. आपण आपल्या इच्छावरच्या बाजूला ठेवू नयेत त्याच्या उलटपक्षी देवाने सरळ मार्ग आखून दिलेला आहे आणि, खरेतर, आपण आपल्या निर्मात्याला दिलेले वचन पूर्ण करावे(६.१५२). देवाने पैगंबराला सांगितले, 'सांगा, मी तुमच्याकडून कोणतीही नुकसान भरपाई(योग्य मार्गाचे मार्गदर्शन केल्याबद्दल) मागत नाही फक्त नैसर्गिक नातेसंबंधाचे मोल करण्याची अपेक्षा करीत आहे'. प्रसिद्ध समालोचक हजरत अश्रफ अली थानवी यांनी केलेल्या धार्मिक संशोधन आपल्याला सांगते की ईमानच्या पूर्ण पालनासाठी नातेवाईकांची मत्ता वापर करणे.

लेखक हे झकात फोउन्डेशन ऑफ इंडिया(zakatindia.org) चे अध्यक्ष आहेत.